

بسم الله الرحمن الرحيم

(Hizb-ut Tahrir Emiri Celil Âlim Ata İbn Halil Ebu Raşta Tarafından Facebook Sayfası Takipçilerinin “Fıkhi” Sorularına Verilen **Cevaplar** Silsilesi)

Soru-Cevap

Nefsin Lügat ve İstılaḥi Olarak Tanımı ve Nefsin Uyku Sırasında Ölmesiyle Kastedilen

Abi Arif'e

Soru:

Hizb-ut Tahrir Emiri Celil Şeyh Ata İbn Halil Ebu Raşta'ya (Allahu Teala onu korusun);

Esselamu Aleykum ve Rahmetullahi ve Berekâtuhu;

Celil Şeyhimiz, üstadımız ve Allah'ın kendisine ikramda bulunduğu emirimiz; Allahu Teala'dan, siz ve değerli ailenizin daima sağlık, esenlik ve bereket içinde ve Allah Subhanehu ve Teala'nın koruması ve gözetiminde olmanızı diliyoruz. Amin.

Öncelikle özür dileyerek bir konuda soru sormak istiyorum ki o da aşağıdaki şekildedir:

Alimul Allame Şeyh Takiyyuddîn Nebhani'nin (Allah ona rahmet etsin) kitaplarında, özellikle de İslamî Şahsiyet konularında akıl ve akliyet/zihniyet istilahlarının kullanıldığını gördüm. Nitekim Şeyh Takiyyuddîn Nebhani her iki istılaḥı da açık bir şekilde tanımlamış; hatta akliyetin tanımından önce akli tanımlamıştır.

Ancak Şeyh Takiyyuddîn Nebhani'nin kitaplarında, özellikle de İslamî Şahsiyet konularında, nefsin tanımını bulamadım; aksine onun doğrudan nefsiyeti tanımladığını gördüm.

Soru şudur: Şeyh Takiyyuddîn Nebhani'ye göre -eğer varsa- nefsin tanımı nedir? Ya da zatıalinizin nazarında nefsin tanımı ve hakikati nedir? "Nefsin hayatiyet enerjisi olarak anlaşılması doğru olur mu?"

Cevabınızdan dolayı Allah sizi hayırla mükâfatlandırsın; Allah Subhanehu ve Teala'dan sizi, tüm salih amellerinizden dolayı dünyada ve ahirette en güzel mükâfatla ödüllendirmesini dileriz. Amin ey âlemlerin Rabbi.

Vesselamu Aleykum ve Rahmetullahi ve Berekâtuhu;

Kardeşiniz: Muhammed Arif Billeh (Bogor - Endonezya).

Özür dilerim, bir sorum daha var:

Allah Subhanehu ve Teala, Kerim Kur'an'da, nefisleri/canları uyku sırasında öldürdüğünü zikretmiştir. Uyku sırasında nefsin ölmesinden kastedilen nedir? Peki bu, nefsin, insanın uykusu sırasında devre dışı kalıyor ya da "ölüyor" gibi görünen akıl enerjisini, uzvî ihtiyaçları ve içgüdüleri kapsadığı anlamına mı gelmektedir? Allah sizi büyük bir hayırla mükâfatlandırsın!

Cevap:

Ve Aleykumselam ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

Birincisi: Evet, kitaplarımızda nefis için belirli bir tanım yoktur; çünkü o, müşterek (çok anlamlı) bir lafızdır; dolayısıyla onun anlamları, kullanılmasına eşlik eden karineye göre değişiklik gösterir... Nefsiyet ise, kullanımda kendisi için belirli anlam konulan bir ıstılahtır...

Bunu, müşterek lafız açısından açıklamak gerekirse; Şahsiyet kitabının 3. cildinin 148 ve 149. sayfalarındaki "iştirak babında" şöyle geçmektedir:

[İştirak/ortaklık lafzın ilk konuluştaki öyle olmaları bakımından iki farklı hakikat için konulmuş olmasıdır. Müşterek iki ve daha fazla manadan her biri için konulan lafızdır. Mesela [العین] "ayn" lafzının "göz", "cariye", "altın" için konulması gibi, [الروح] "rûh" lafzının "hayatın sırrı", "Allah'la bağlantının idraki", "Cebrail" vb. için konulması gibi. Bunlara benzer birçok müşterek lafız vardır... Müşterek, Arap dilinde mevcuttur. Ebu Hasan el-Basri şöyle demiştir: "Lügat koyucunun iki zıt olan hayz ve temizlenmeye [القرء] "Kur'u" ismini vermesi, dilde müşterek ismin vuku bulmasına delalet eder." Nitekim Kur'an-ı Azim'de Allahu Teâlâ'nın şu sözlerinde olduğu gibi müşterek isim geçmektedir: "Üç kur'u" [Bakara 228] وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ "Geri geldiği zaman/dönüp gittiği zaman geceye." [Tekvir 17] عَسْعَسَ "Yüzünü dönmek" ve "sırtını dönmek" yani "geri gelmek" ve "dönüp gitmek" anlamındadır. Bu gecenin geri gelmesi ya da dönüp gitmesinde müşterek bir lafızdır ve müşterekin Arap dilinde vuku bulduğuna delalet etmektedir...

Bunun için müşterek lafzın manasını belirleyip bir manasına tahsis etmek bir karineye ihtiyaç duyar. Şu hâlde kastedilen manayı açıklayan bir karine kaçınılmazdır.]

Karine, müşterek anlamların belirlenmesinde zaruridir... Hakeza, (nefis) kelimesi de karineye göre anlamlar taşımaktadır ki bu anlamlardan bazıları şunlardır:

Birincisi: Ebu Hureyra'nın hadisi şöyle demektedir: Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: أَلَمْ تَرَوْا الْإِنْسَانَ إِذَا مَاتَ شَخْصَ بَصَرُهُ؟ "Sizler insan öldü mü gözlerinin dikilip baktığını görmediniz mi?" Ashab: Gördük, deyince (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: "İşte bu gözünün ruhunu takip ettiği zamandır."

Bu hadiste göz, nefsi takip etmektedir; dolayısıyla buradaki nefis kelimesinin anlamını açıklığa kavuşturmak için bir karineye ihtiyaç vardır; karine ise şöyle diyen Ümmü Seleme'nin hadisinde geçmektedir: Allah'ın Rasulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ebu Seleme'nin yanına girdi, gözleri dikili (yani açık) kalmıştı; onları kapadı. Sonra şöyle buyurdu; إِذَا قُبِضَ تَبِعَهُ الْبَصَرُ “**Şüphesiz ki ruh kabzedildiği vakit göz onu takip eder.**” Bu hadiste göz, ruhu/canı takip etmektedir; bu iki hadisi Müslim rivayet etmiştir... Bu da, ölüm anında gözün takip ettiği nefsin, Ümmü Seleme'nin hadisinde geçtiği gibi ruh-can olduğu anlamına gelmektedir; zira hadiste gözün ruhu takip ettiği belirtilmiştir, **yani ruh ve nefis aynı anlama gelmektedir.**

İkincisi: Lisanu'l Arab'da (6/233) nefsin anlamı şöyle geçmektedir:

[1- Nefis kelimesi ile insanın tamamı ifade edilmektedir; tıpkı yanımda üç nefis/kişi var dedikleri gibi ve Allahu Teala'nın şu kavli gibi: أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَا “(Kıyamet günü geldiğinde) kişi: ‘Allah’a karşı işlediğim günahlardan dolayı yazıklar olsun bana!’ der.” [Zümer 56]

Nefis kan demektir; nefis göz (nazar, göz değmesi) demektir; [النَّافِسُ العائن] “kem gözlü ve kıskanç kimse” demektir; [النَّافِسُ العائن] “Gözü olan veya kıskanç gözlü kişi” demektir; [النَّفوس] nefisler, zarar vermek için insanların mallarını takip eden kıskanç ve gözü değen kişi demektir; [ما أنفسه - Mâ enfasehu] “Gözü/nazarı ne kadar da şiddetlidir” demektir; (bu Lihyânî’de geçmiştir). Ayrıca filan kişiye nefes değdi denilir ve birine göz değdiğinde ise sana nefesim değdi denilir...

3- Bu konuda birbirimizi kıskandık, birbirimizle yarıştık ve birbirimizle rekabet ettik denilir; zira Tenzilul Aziz’de şöyle geçmiştir: وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ “**Yarışanlar işte bunun için yarışsınlar!**” [Mutaffifîn 26] Yani bu konuda istekli olanlar birbiriyle yarışsınlar demektir. Mugire’nin hadisinde geçen [سَقِيم - Sakımu'n-nifâs] ise; yani bir şey için yarışması ve galip gelme hırsı onu hasta etti demektir.

فَوَاللَّهِ لَا الْفَقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ وَلَكِنْ أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تُبْسِطَ عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا كَمَا بُسِطَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ ... “**Vallahi, sizin hakkınızda beni korkutan şey fakirlik değildir. Ancak dünyanın sizden öncekilere olduğu gibi size de olanca genişliği ile açılmasından, onların bu dünyalığı elde etmek için birbirleriyle kıran kırana yarıştıkları gibi sizin de yarışmanızdan ve dünyanın onları helak ettiği gibi sizi de helak etmesinden korkuyorum.**” Hadisi ise; bir şeyi tek başına arzuladığı için yarışmak demektir.] Lisanu'l Arab’dan aktarılan bitti.

Gördüğünüz gibi nefis kelimesinin anlamı nassta geçen bir karineye ihtiyaç duymaktadır... Nitekim nefsin ve türevlerinin daha başka anlamları da vardır ve bunların her biri bir karineye muhtaçtır.

İşte bu yüzden nefsin anlamını belirli bir şekilde zikretmedik; çünkü o karineye göredir; dolayısıyla anlam, aynı nassta veya başka bir nassta geçen karineye göre farklılık göstermektedir.

Üçüncüsü: Şu ayet-i kerimenin anlamı hakkındaki sorunuza gelince: **اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فِيمُمْسِكِ النَّفْسَ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ** “Allah, ölümleri anında ruhları bedenlerden çekip alır. Henüz ölüm vakti gelmemiş olanların ruhlarını ise uyudukları sırada alır; sonra ölümüne hükmettiği kimselerin ruhlarını berzah âleminde tutar; diğerlerini de belirlenmiş bir süreye kadar yaşamaları için serbest bırakır. Elbette bunda, etraflica ve sistemlice düşünen bir toplum için nice dersler ve ibretler vardır.” [Zümer 42] **Benim için racih olan anlam şudur; Allah Subhanehu ve Teala, nefisler (ruhlar) öldüğünde nefsi hayatın tüm işlerinden çekip alır (vefat ettirir); aynı şekilde uykusunda olan nefislerden (ruhlar) de hareket etme, ayırt etme, davranma ve benzeri özgürlüğünü çekip alır (vefat ettirir).**

Daha fazla açıklık getirmek için bazı tefsir kitaplarında ve bazı lügat kitaplarında geçenleri aktarıyorum:

1- Kurtubi'nin Zümer Sûresi (39) 42. ayet hakkındaki tefsirinde şöyle geçmiştir: **اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْحَيَاةَ ۗ وَأُولَٰئِكَ يُنْفَخُ إِلَيْهِمْ رُوحُهُمْ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ** “Allah, ölümleri anında ruhları bedenlerden çekip alır. Henüz ölüm vakti gelmemiş olanların ruhlarını ise uyudukları sırada alır; sonra ölümüne hükmettiği kimselerin ruhlarını berzah âleminde tutar; diğerlerini de belirlenmiş bir süreye kadar yaşamaları için serbest bırakır. Elbette bunda, etraflıca ve sistemlice düşünen bir toplum için nice dersler ve ibretler vardır.” [Zümer 42]

Burada dört mesele vardır: Birincisi Allahu Teala'nın şu kavli: **اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ** "Allah, ölümleri anında ruhları bedenlerden çekip alır." Yani ecelleri (ömürleri) sona erdiğinde onları kabzeder / ruhlarını alır demektir. **وَالَّتِي** "Henüz ölüm vakti gelmemiş olanların ruhlarını ise uyudukları sırada alır." Bu konuda ihtilaf vardır. Şöyle denilmiştir: Ruhları bedenlerinde kalmaya devam etmekle birlikte, onların tasarrufta bulunmasını (hareket etmesini) kabzeder yani çekip alır. **فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ** "Sonra ölümüne hükmettiği kimselerin ruhlarını berzah âleminde tutar; diğerlerini de yaşamaları için serbest bırakır." Bu ise; uyuyan kişiyi, ölüm vakti gelinceye kadar tasarrufta bulunması yani hareket etmesi için serbest bırakır demektir, bunu İbn İsa demiştir... Said İbn Cübeyr de şöyle demiştir: Şüphesiz Allah, ölümlerin ruhlarını öldükleri zaman, dirilerin ruhlarını da uyudukları zaman alır (kabzeder). Böylece Allah'ın birbirlerini tanımalarını istediği kişiler birbirlerini tanır. **فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ** "Sonra ölümüne hükmettiği kimselerin ruhlarını berzah âleminde tutar; diğerlerini de yaşamaları için serbest bırakır." Yani ruhları geri iade eder demektir... Nitekim Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **كَمَا تَنَامُونَ فَكَذَلِكَ تَمُوتُونَ وَكَمَا تُوقِظُونَ فَكَذَلِكَ تُبْعَثُونَ** "Nasıl uyuyorsanız öyle ölürsünüz ve nasıl uyanıyorsanız öyle diriltilirsiniz." Ömer şöyle demiştir: Uyku, ölümün kardeşidir. Cabir ibn Abdullah'tan merfu olarak rivayet edilen hadiste şöyle denilmiştir: Ey Allah'ın Rasulü, cennet ehli uyur mu?" **لَا، النَّوْمُ أَخُو الْمَوْتِ وَالْجَنَّةُ لَا مَوْتَ** Sallallahu Aleyhi ve Sellem de şöyle buyurmuştur:

فِيهَا “Hayır, uyku ölümün kardeşidir; cennette ise ölüm yoktur.” Bunu Kurtubi tahric etmiştir]

Sonuç olarak:

A- İşte bu yüzden nefsin anlamını belirli bir şekilde zikretmedik; çünkü o karineye göredir; dolayısıyla anlam, aynı nassta veya başka bir nassta geçen karineye göre farklılık göstermektedir...

B- اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ “Allah, ölümleri anında ruhları bedenlerden çekip alır. Henüz ölüm vakti gelmemiş olanların ruhlarını ise uyudukları sırada alır; sonra ölümüne hükmettiği kimselerin ruhlarını berzah âleminde tutar; diğerlerini de belirlenmiş bir süreye kadar yaşamaları için serbest bırakır. Elbette bunda, etraflıca ve sistemlice düşünen bir toplum için nice dersler ve ibretler vardır.” [Zümer 42] ayet-i kerimenin anlamı hakkında **Benim için racih olan anlam şudur; Allah Subhanehu ve Teala, nefisle (ruhlar) öldüğünde nefsi hayatın tüm işlerinden çekip alır (vefat ettirir); aynı şekilde uykusunda olan nefislerden (ruhlar) de hareket etme, ayırt etme, davranma ve benzeri özgürlüğünü çekip alır (vefat ettirir).**

Benim için bu meselede racih olan budur; en iyi bilen ve hüküm veren Allah'tır.

Kardeşiniz

Ata İbn Halil Ebu Raşta

H. 14 Saferu'l Hayr 1448

M. 28/07/2026

Cevaba, Emir'in (Allah onu korusun) web sitesinden bağlanabilirsiniz:

<https://www.facebook.com/AtaAboAlrashtah/posts/122145858927129051>